

On yedi yaşında iken neşrettiği divanıdır. 2. *Li-Mâzâ te'ahhâre'l-müslimûn ve li-mâzâ te'kaddeme gayruhum* (Kahire 1349/1930). *el-Menâr* dergisinin Cevalı bir okuyucusunun Emîr Şekîb tarafından cevaplandırılmasını istediği bir soruya verdiği cevap önce *el-Menâr*'da tefrika edilmiş, ardından kitap haline getirilmiş, daha sonra da Şeyh Hasan Temîm tarafından yayımlanmıştır (Beyrut, ts.). Eseri Abdülvehhab Öztürk Müslümanların Gerileme Sebepleri adıyla Türkçe'ye (Ankara, ts.), M. S. Shakkoor da *Our Decline Its Causes* adıyla İngilizce'ye (Lahore 1962) tercüme etmiştir. 3. *el-İrtisâmâtü'l-li'îfâf fi ha'firi'l-hac ilâ a'kdesi'l-me'fâf* (Kahire 1350/1931). 4. *Târîhu ğazavâtî'l-Ârab fi Fransa ve Suvris ve İtalya ve Cezâ'iri'l-ba'hrî'l-mutavassıf* (Kahire 1352/1933). 5. *Dîvânü Emîr Şekîb Arslan*. Olgunluk dönemine ait şiirlerini ihtiva eden bu eser M. Reşîd Rızâ tarafından neşredilmiştir (Kahire 1354/1935). 6. *el-Hulelü's-sündüsiyye fi'l-a'ğbâr ve'l-âşâri'l-Endelüsiyye* (I-III, Kahire 1936-1939). 1930'da İspanya'ya yaptığı seyahatten sonra Endülüslü İslâm medeniyetiyle ilgili olarak yazdığı bir kitaptır. 7. *en-Nehdatü'l-Ârabiyye fi'l-âşri'l-hâzır* (Kahire 1356/1937). Şam'da verdiği bir konferansın metnini ihtiva etmektedir. 8. *el-Vahdedü'l-Ârabiyye* (Dimaşk 1356/1937). Şam'da verdiği bir başka konferansın metnidir. Emîr Şekîb'in ayrıca şu eserleri de zikredilebilir: *Ma'kâlât luğaviyye* (Dimaşk 1928); *Şevki ev şadâkatü erba'îne sene* (Kahire 1936); *Ta'likât 'alâ İbn Haldûn* (I-III, Kahire 1355/1936); *es-Seyyid Reşîd Rızâ ev ihâ'ü erba'îne sene* (Dimaşk 1937); *Urvetü'l-itihâd beyne ehli'l-cihâd* (Buenos Aires 1941); *Sîre zâtiyye* (nşr. Ahmed Şerebâsî, Beyrut 1969).

B) Tercümeleri. 1. *Âhirü Benî Serrâc* (İskenderiye 1898). Fransız yazarı François René de Chateaubriand'in, Benî Serrâc hânedanının tarihine dair *Aventures du dernier Abencérage* adlı eserinin tercümesidir. Emîr Şekîb, notlar ekleyerek genişlettiği bu esere ayrıca kendisinin yazdığı *Hulâsatü Târîhi'l-Endelüs ilâ su'kûti Ğirna'ta* ve müellifi meçhul *Ağbârü'l-âşr fi in'kadâ'i devleti Benî Naşr* adlı eserlerle Endülüslü emirlerinden Ebû'l-Hasan Ali b. Ebû'l-Naşr b. Ebû'l-Ahmer'in dört emirnamesini de ilâve etmiştir. 2. *Hâzîrû'l-âlemi'l-İslâmî* (I-IV, Kahire 1343/1925; Beyrut 1394/1973, 4. bs.).

Amerikalı yazar Lothrop Stoddard'ın *The New World of Islam* (London 1922) adlı eserinin Accâc Nüveyhiz tarafından yapılan Arapça tercümesiyle Emîr Şekîb'in notlarından meydana gelmektedir. Ancak hem eserin aslı ile bu notlar ayırt edilemeyecek kadar birbirine karıştığı, hem de 250-300 sayfa hacmindeki eserin aslı bu notların ilâvesiyle 1688 sayfaya çıktığı için genellikle kitap Emîr Şekîb Arslan'ın telifi sayılmaktadır. *Hâzîrû'l-âlemi'l-İslâmî* müslüman dünyasının tarihî, kültürel, siyasî ve iktisadî durumu hakkında bilgi ve değerlendirmeler yanında birçok şarkiyatçının İslâmiyet'e, İslâm tarih ve medeniyetine karşı hücumlarına cevaplar ihtiva etmektedir. Emîr Şekîb, ilâve ettiği notlarda birçok Batılı kaynak yanında Romen devlet adamı T. G. Djuvara'nın *Cent projets de partage de la Turquie* (Paris 1914) adlı kitabından da faydalanmış, *Hâzîrû'l-âlemi'l-İslâmî*'nin bir bölümünde (III, 208-342) bu eserin özetini vermiştir (Yakup Üstün Fransızca'sından da faydalanarak bu özet *Türkiye'yi Parçalamak İçin 100 Plan, Haçlı Taassubu-Türkiye Düşmanlığı* adıyla Türkçe'ye tercüme etmiştir, Ankara 1978). Eser, Ali Rızâ Seyfi Bey tarafından *Yeni Âlem-i İslâm* adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir (İstanbul 1338). 3. *Ana'ol Frans fi me'bâzilih* (Kahire 1345/1926). J. J. Broussons'un Anatole France'in özel hayatını anlatan eserinin bazı ilâvelerle tercümesidir.

C) Neşre Hazırladığı Eserler. İbnü'l-Mukaffa', *ed-Dürretü'l-yetîme* (Beyrut 1893); *el-Muhtâr min resâ'ili Ebî İshâk eş-Şâbî* (Beabda 1898); *Ravzü's-şakîk* (kardeşi Emîr Nesîb'in şiirlerinin notlar ilâvesiyle neşridir [Dimaşk 1925]); Ahmed b. Muhammed el-Mevsilî, *Me'hâsinü'l-me'sâ'î fi menâkabi'l-İmâm Ebî 'Amr el-Evzâ'î* (Kahire 1352/1933).

Emîr Şekîb Arslan'ın henüz yayımlanmamış bazı eserleri de şunlardır: *Büyütâtü'l-Ârab fi Lübnân, el-Beyân 'ammâ şehidü bi'l-âyan, Târîhu bilâdi'l-Cezâ'ir, Mâ lem yerid fi mütünü'l-luğa, Baḥş 'an Trablus ve Berka, el-Hulelü's-seniyye fi'r-rihleti'l-Bosniyye, İhtilâfî'l-ilm ve'd-dîn* (tercüme), *Medeniyyetü'l-Ârab, el-Ceyşü'l-mu'abâ min târihi Uvrubbâ, Târîhu Lübnân*. Ayrıca *el-Fetḥ, eş-Şûrâ, el-Menâr, el-Mü'eyyed, el-İrtân, Mecelletü'z-zehrâ ve Mecelletü Mecma'î'l-ilmiiyi'l-Ârabî* gibi dergi ve gazetelerde İslâmiyet'le ilgili çok çeşitli yazıları yayımlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Emîr Şekîb Arslan, *Li-Mâzâ te'ahhâre'l-müslimûn ve li-mâzâ te'kaddeme gayruhum* (nşr. Şeyh Hasan Temîm), Beyrut, ts. (Dâru Mektebeti'l-Hayât), nâşirin mukaddimesi, s. 11-27; Serkis, *Mu'cem*, I, 932; Brockelmann, *GAL Suppl.*, III, 394-399; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'eliftin*, IV, 304; a.mlf., *el-Müstedrek*, Beyrut 1406/1985, s. 289; Enver el-Cündî, *Terâcimü'l-a'lâmî'l-mu'âşırîn fi'l-âlemi'l-İslâmî*, Kahire 1970, s. 147-154; Ahmed Kabbiş, *Târîhu's-şî'ri'l-Ârabiyyi'l-hadîs*, Beyrut 1971, s. 87-88; Sâmî ed-Dehân, *el-Emîr Şekîb Arslan: ḥayâtühâ ve âşâruh*, Kahire 1976; Ahmed eş-Şerebâsî, *Şekîb Arslan: dâ'îyetü'l-urûbe ve'l-İslâm*, Beyrut 1978; Muhammed Kürd Ali, *el-Mu'âşırân* (nşr. Muhammed el-Misrî), Dimaşk 1401/1980, s. 248-267; Muhammed b. Azzûz Hakîm, *Veşâ'îk sirriyye ḥaule ziyâreti'l-Emîr Şekîb Arslan li'l-Mağrib, Tivân* 1980; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethulâh), III, 173-175; *el-Mevsû'atü'l-harekiyye* (nşr. Müessesetü'l-Buhûs ve'l-meşâri'l-İslâmiyye), Amman 1403/1983, I, 121-124; Abdülkerîm Osman, *Me'âlimü's-sekâfeti'l-İslâmiyye*, Beyrut 1984, s. 470-474; Hannâ el-Fâhûrî, *el-Câmi' ft târihi'l-edebi'l-Ârabî*, Beyrut 1986, II, 308-309; William L. Cleveland, *Batı'ya Karşı İslâm: Şekîp Arslan'ın Mücadelesi* (trc. Selahattin Ayaz), İstanbul 1991; Ârif en-Nekedî, "el-Emîr Şekîb Arslân", *MMİAdm.*, XXII/1-2 (1947), s. 86-95; Cebrâil Cebbûr, "el-Emîr Şekîb Arslân", *el-Ebhâs*, VII/1, Beyrut 1954, s. 33-38; Mikel de Epalza, "Dos literatos Arabes viajan por Sharq al-Andalus: Shakib Arslan (1939) Y. Husain Mones (1963)", *Sharq al-Andalus*, sy. 1, Alicante 1984, s. 173-184; Axel Havemann, "Between Ottoman Loyalty and Arab «Independence» Muhammed Kurd Ali, Ğirġi Zaydan and Şakib Arslan", *Quaderni di Studi Arabi*, sy. 5-6, Venezia 1987-88, s. 347-356.

HULÛSİ KILIÇ

EMİR-i ŞİKÂR

(bk. ŞİKÂR AĞALARI).

EMİRÂHUR

(bk. MİRÂHUR).

EMİRCİ SULTAN

(ö. 637/1240)

Babaî isyanına katılan
Yesevî-Babaî şeyhi.

Hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Arşiv belgelerinde Emirci veya Emirce Sultan, meşhur menkibesinde Emîr-i Çin Osman diye anılır. Anadolu'da Yeseviliğin tarihi bakımından büyük bir önem taşıyan bu şahsiyetten ilk olarak bahseden M. Fuad Köprülü, Gelibolulu Mustafa Âlî ve Evliya Çelebi'ye dayanarak kısaca bilgi vermiş ve Âlî'deki menkibe-

nin bir özetini yapmıştır (*İlk Mutasavvıflar*, s. 38-39, dipnot 48). Köprülü, Anadolu'daki öteki Yesevî şeyhlerinin Bektaşî geleneğine dahil olmasına rağmen Emîr-i Çin Osman'ın bu geleneğin dışında kaldığını söyler. Köprülü, *Vilâyetnâme*'de geçen Emircem Sultan ile Âlî ve Evliya Çelebi'de Emîr-i Çin Osman diye anılan şahsın aynı kişi olduğunun farkına varmadığı için bu kanaati ileri sürmüştür. Halbuki *Vilâyetname*'deki metin, Emircem Sultan'ın Emîr-i Çin Osman ile aynı kişi olduğunu açık bir biçimde ortaya koyacak niteliktedir. Hacı Bektaş-ı Velî ile aynı çevreye mensup olan Emirci Sultan'ın önemli bir şahsiyet olduğu bu eserdeki menkıbeden anlaşılmaktadır (*Manakıb-ı Hacı Bektaş-ı Velî*, s. 77-78).

Evliya Çelebi ve Âlî, şifahi geleneğe uyarak Emîr-i Çin Osman adıyla andıkları Emirci Sultan'ı doğru olarak Ahmed Yesevî geleneğine bağlarlar. Evliya Çelebi'deki bilginin çok kısa olmasına karşılık (*Seyahatnâme*, III, 237) Âlî, Bozok sancağındaki görevi sırasında ziyaret ettiği zâviyesinde şeyh hakkında dinlediği uzun bir menkıbeyi nakleder (*Künhü'l-ahbâr*, V, 58-61). Bu menkıbe Emirci Sultan'ı bir yandan Veysel Karanî soyuna bağladığı gibi, öte yandan Ahmed Yesevî tarafından Çin'de ortaya çıkan bir ejderhayı öldürmekle görevlendirildiğini kaydetmek suretiyle ona Emîr-i Çin lakabının verilmiş sebebinde de izah eder. Emirci Sultan'ın ne Veysel Karanî soyu ile ne de doğrudan doğruya Ahmed Yesevî ile bir alakası bulunmadığı muhakkak olmakla beraber bu menkıbe onu hem Üveysilik geleneğine bağlamakta, hem de bir Yesevî şeyhi olduğuna işaret etmektedir.

Emirci Sultan hakkında bütün bilgiler yakın zamana kadar adı geçen iki kaynaktaki bu rivayetlerden ibaret iken 1972 yılında, halen zâviyesinin ve türbesinin bulunduğu Yozgat yakınlarındaki Osman Paşa Tekkesi köyünde zâviyeye ait zengin bir arşivin bulunduğu anlaşılmaya başlandı ve zâviyesinin tarihî kimliği önemli ölçüde aydınlığa çıkarılmıştır. Örneğine pek az rastlanan bu zâviye arşivi, Yıldırım Bayezid devrinden (1389-1403) Cumhuriyet'e kadar muhtelif nitelikte 250'den fazla belgeyi ihtiva etmektedir (bu belgelere dayanan bir monografi için bk. Ocak, s. 129-208). Söz konusu belgelerin bazılarına ve asıl önemlisi, Zilhicce 637 (Temmuz 1240) tarihli, süslü Selçuklu sülüsüyle yazılmış halen mevcut orijinal mezar kitâbesine göre şeyhin asıl adı Şerefüddin İsmâil b. Muhammed olup

Emirci Sultan onun lakabıdır. Bu belgelerden ve menkıbelerinden anlaşıldığına göre Emirci Sultan I. İzzeddin Keykâvus, I. Alâeddin Keykubad ve II. Gıyâseddin Keyhusrev devirlerinde, o zamanki adıyla Dânişmendîye vilâyeti içinde bulunan şimdiki Yozgat bölgesinde yaşamış Yesevî tarikatına mensup bir Türkmen şeyhidir. Osman adı ise gerçekte kendisiyle değil, belgeler arasında bulunan 794 (1392) tarihli icâzetnâmeye göre amcasının oğlu Osman Paşa ile ilgilidir. Osman Paşa bir süre zâviyenin mütevelliliğini yürütmüş ve bu sebeple zâviye halk arasında Osman Paşa Tekkesi olarak onun adıyla anılmaya başlanmıştır. Osman adı zaman içinde Emirci lakabıyla birleşmiş ve menkıbe teşekkül ederken Emîr-i Çin Osman şekline dönüşmüş olmalıdır.

794 (1392) tarihli icâzetnâmeden Emirci Sultan'ın büyük bir süfi ailesinden geldiği anlaşılmaktadır. Babasının, amcası Hızır Paşa'nın, dedesi Şeyh Kumârî'nin ve kardeşleri Hızır Dede ve İlyas Emirci'nin isimleri önünde Emîr unvanı bulunduğu bakılarak onun bir seyyid ailesine mensup olduğu söylenebilir. Lakabındaki Emirci (Emirce) kelimesinin de seyyidliğiyle ilgisi olmalıdır. Nitekim bazı belgeler, Emirci Sultan Zâviyesi şeyhlerinin Osmanlı Devleti zamanından Cumhuriyet'e kadar Bozok bölgesindeki bütün seyyidlerin kâimmakâmlığı görevini yürüttüklerini göstermektedir.

Gelibolulu Mustafa Âlî, Emirci Sultan'ın 600 (1203-1204) yılında bölgeye geldiğini, sonradan kendi adıyla anılacak olan, o zamanlar gayri müslimlerle meskûn köye yerleşerek zâviyesini kurduğunu söyler (XVI. yüzyıla ait belgelerde "Emirci Sultan karyesi" olarak anılan bu köy Hüseyinâbâd [günümüzde Çorum'un kazası olan Alaca] nahiyesine bağlı iken XIX. yüzyıldan itibaren bazı belgelerde bugün de kullanılmakta olan "Osman Paşa Tekkesi köyü" şekline dönüşmüştür. Günümüzde Osman Paşa Tekkesi nahiyesi adıyla Yozgat iline bağlıdır). Menkıbeye göre Emîr-i Çin Osman (Emirci Sultan) bu köyü şeyhi Ahmed Yesevî'nin tâlimatı üzerine seçmiş ve gösterdiği kerametlerle köy halkını müslüman ederek kendine mürid yapmıştır. Zâviye arşivinde bulunan vakfiyeler, şeyhin kurduğu zâviyeye otuz üç parça köyün vakfedildiğini göstermektedir ki bu vakıflar Cumhuriyet'e kadar sürmüştür. Yine arşivde bulunan muhtelif tahrir örnekleri, bu köylerden çoğunun XIII. yüzyıldaki Moğol istilâsının bağıyesi bazı Moğol oymakları tarafından

kışlak olarak kullanılırken XIV. yüzyılda köye dönüştüğünü, bir kısmının da ancak XVI. yüzyıldan sonra bazı Türkmen oymakları tarafından iskân edildiğini göstermektedir.

Anadolu'da Yesevîliğin tarihi bakımından taşıdığı önemin yanı sıra Babaîler isyanı olayında da ayrı bir yeri bulunan Emirci Sultan, isyanın lideri olan Baba İlyas'ın torunu Âşık Paşa'nın oğlu Elvan Çelebi'nin kaleme aldığı *Menâkıbü'l-kudsîyye* adlı menkıbevi aile tarihinde (s. 153) Emirci yahut Emirce Sultan, *Vilâyetnâme*'de geçtiği şekliyle Emircem Sultan olarak anılmış ve Vefâî şeyhi Baba İlyas'ın ileri gelen halifeleri arasında gösterilmiştir. Böylece gerek XIV. yüzyıl ortalarında yazılmış bu önemli eserin, gerekse *Vilâyetnâme*'nin ve Âlî'deki menkıbelerin bir arada değerlendirilmesi sonucunda Emirci Sultan'ın, Babaî isyanında yer alan birbirine çok yakın iki tarikat çevresi, yani Yesevîlik ve Vefâîlik ile ilişkisi ortaya konulmaktadır. Emirci Sultan'ın mezar kitâbesindeki Zilhicce 637 (Temmuz 1240) tarihi Babaî isyanının tarihine uymaktadır. Öte yandan Elvan Çelebi, Babaîler'in Emirci Sultan Zâviyesi'nin bulunduğu Ziyaret (Ziyaret-pazarı) mevkiinde Selçuklu kuvvetleriyle yaptıkları bir muharebeden bahsetmektedir. Bütün bunlar Emirci Sultan'ın bu muharebede öldürülmüş olabileceği ihtimalini akla getirmektedir. Nitekim 794 (1392) tarihli vakfiyede Emirci Sultan'ın amcası Hızır Paşa'dan "eş-şehîd" diye bahsedilmesi de bunu teyit etmektedir.

Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşmasında katkısı bulunan en eski şeyh sülâlelerinden birine ait zâviyelerden olan Emirci Sultan Zâviyesi, bölgenin iskânında önemli bir rol oynamasına rağmen ana yollar üstünde bulunmadığı için pek fazla gelişme imkânına sahip olmamıştır. XIX. yüzyılda Kayseri istikametine giden bazı Avrupalı seyyahlar bu zâviyede konaklamışlardır.

Emirci Sultan Zâviyesi, Bektaşîliğin teşekkülüyle birlikte bu tarikatın Orta Anadolu'daki belli başlı merkezlerinden biri haline gelmiş ve bu kimliğini 1826'da Bektaşîliğin ilgasına kadar korumuştur. Bu tarihten sonra Naksibendîliğin hâkimiyetine geçen zâviye 1925 yılına kadar varlığını devam ettirmiş, daha sonra da yıkılmıştır. Emirci Sultan'ın türbesi bölge halkı için önemli bir ziyaretgâh olarak günümüze kadar varlığını sürdürmüştür.

BİBLİYOGRAFYA :

Elvan Çelebi, *Menâkıbü'l-kudsîyye*, s. 153; Âli, *Kühû'l-ahbâr*, İstanbul 1277, V, 58-61; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, III, 237; Köprülü, *İlk Mutasavvıflar* (Ankara 1966), s. 38-39, dipnot 48; *Manakıb-ı Hacı Bektâs-ı Velî 'Velâyet-nâme'* (nşr. Abdülbâki Gölpinarlı), İstanbul 1958, s. 77-78; Ahmet Yaşar Ocak, "Emirci Sultan ve Zâviyesi", *TED*, sy. 9 (1978), s. 129-208.

AHMET YAŞAR OCAK

EMİRGANİYYE

(الأميرغانية)

İdrîsiye tarikatının
Muhammed Osman el-Mîrganî'ye
(ö. 1268/1852)
nisbet edilen bir kolu
(bk. MİRGANİ).

EMİRHORD

(bk. MİRHORD).

EMİRİ FİRÜZKŪHİ

(أمیری فیروزکوهی)

(1910-1985)

Şiirlerinde klasik tarzı benimseyen
İranlı şair.

İran'ın Mâzenderan bölgesindeki Fîrüz-kûh şehrinde doğdu. Asıl adı Seyyid Kerîm olup çeşitli idarî ve askerî görevlerde bulunan köklü bir ailenin çocuğudur. Bir süre Fîrüzang'da hâkimlik yapan babası Mustafa Kulî Muntazamüddevle, Kaçarlar'dan Muzafferüddin Şah döneminde (1896-1907) Avrupa'ya giden ilk İran aydınlarından.

Emîrî küçük yaşta ailesiyle birlikte Tahran'a gitti. Yedi yaşında iken babası ölünce annesinin gözetiminde Fransız ve Amerikan kolejlerinde öğrenim gördü. Tapu dairesinde memur olarak çalıştığı yıllarda eski İran müsikisini öğrendi.

Emîrî
Fîrüz-kûhî

1935'te klasik ilimleri tahsil etmeye başladı. Tanınmış âlimlerden Şeyh Abdülmelik-i Kocûrî ve Seyyid Hüseyin-i Kâşânî'den uzun yıllar ders aldı. Seyyid Kâzım-ı Assâr, Mirza Halîl-i Kemreî gibi âlimlerden de faydalandı. Özellikle Arap ve Fars dili ve edebiyatları hakkında geniş bilgi sahibi oldu. Bir süre noterlik yaptıktan sonra kendini tamamıyla telif ve araştırmaya verdi. Emîrî Tahran'da vefat etti.

Seyyidü's-şuarâ lakabıyla tanınan ve şiirlerinde Emîrî mahlasını kullanan Fîrüz-kûhî, çağdaş İran şiirinde Hint üslûbunu yenileyen bir şair olarak tanınır. Ancak Emîrî bu üslûbu sadece gazellerinde kullanmış, kasidelerini ise Horasan üslûbu ile yazmıştır. Şiirlerinin üçte ikisini oluşturan gazellerinde Sa'dî, Hâfiz ve Vahşî-i Bâfkî gibi klasik İran şairlerinin gazellerindeki coşku ile Sâib'in şiirlerindeki zarafet ve derinliğin bağdaştırıldığı görülür. Şairin Arapça şiirleri de vardır.

Emîrî'nin *Efâinâme der Lüzûm-ı Hicâb* (Tahran 1313 hş./1934) adlı ilk şiir kitabından sonra üç ciltten oluşan divanının iki cildi yayımlanmıştır. Emîrî, ayrıca Sâib'in divanı ile (Tahran 1333 hş./1954) Şehdî-i Rengerundî'nin *Şeb Âheng* adlı şiir kitabını (Tahran, ts.) bir önsözle birlikte yayıma hazırlamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

M. Bâkır-ı Bürkâî, *Sûhanverân-ı Nâmî-yi Mu'âsir*, Tahran 1329 hş., I, 13-15; Abdülhamîd-i Halhâlî, *Tezkire-i Şu'arâ-yi Mu'âsir*, Tahran 1333 hş., s. 9-26; Y. Kuseyrî, *Bezm-i Sûhan*, Tahran 1342 hş., s. 20-21; Hânâbâ, *Mûelliftin-i Kütüb-i Çâpt-yi Fârsî ve 'Arabî*, Tahran 1343 hş., V, 61-62; a.mlf., *Fihrist*, III, 3540; DMT, II, 525.

MEHMET KANAR

el-EMİRÜ'İ-KEBİR

(الأمير الكبير)

Bazı İslâm devletlerinde
nüfuzlu emirlere,
Memlûkler'de ise en kıdemli emirlerle
atabegü'l-asâkire verilen unvan.

Bu unvana önce Irak Selçuklu Devleti'nde rastlanmaktadır. Sultan Mesud tarafından 532 (1138) yılında İmâdüddin Zengî'ye verilen unvanlar arasında el-emîrû'l-kebir de vardı. Anadolu Selçuklu Devleti'nde Tâceddin Mu'tez bu unvanla anılırdı. Ayrıca uçlardaki emirlerle Germiyanlılar, Osmanlılar, Karamanoğulları ve diğer tâbi beyliklerin beylerine ve bazı güçlü emirlere de el-emîrû'l-

kebir denirdi. Eyyübîler'de Atabeg Fârisüddin Oktay bu unvanı taşırdı.

Memlûkler'de el-emîrû'l-kebir unvanı fazla yaygın olmamakla beraber devletin kuruluşundan beri mevcuttu. el-Melikü'l-Mansûr Kalavun'un (1279-1290) emri üzerine emîrû'l-kebirlerin 300 dirhem ağırlığında gümüş bir kemer (hıyâsa) taşımaları âdet olmuştu. Sultan Ferec'den (1399-1412) sonra bu âdet kaldırıldı. Rütbe itibarıyla önce nâib-i saltanat (nâib-i kâfil), ardından da el-emîrû'l-kebir geliyordu. Bunlar nâib-i saltanat tayin edilmeleri halinde de bu unvanı kullanırlardı. el-Emîrû'l-kebir unvanı verilen ilk atabegü'l-asâkir Şeyhûn el-Ömerî oldu (752/1352). Bu tarihten itibaren sultana en yakın emirlere bu unvan verildi; bunlar sultanın sağ tarafında oturmaya başladılar. XIV. yüzyılda devlet yönetimine tamamen hâkim olan emîrû'l-kebirler 3500 memlûk besliyorlardı. Şeyhûn'dan sonra bu unvanın verildiği her atabegü'l-asâkire hil'at giydirilmeye başlandı. Daha önce böyle bir âdet olmadığı gibi kıdemli her emîre bu unvan verilebilirdi. Burcî Memlûkleri'nde her nâiblikte "mukaddemü elf" rütbesiyle bir emîrû'l-kebir atabegü'l-asâkir beylerbeyi bulunurdu. Sultan Ferec zamanından itibaren sayıları çoğalan bu emirlerin kapılarında nevbet çalınırdı. Sultanın yolculuğu sırasında ve katıldığı merasimlerde başının üzerinde saltanat şemsiyesini (çetr, mizalle, el-kubbe, et-tayr) el-emîrû'l-kebir, Dimaşk nâibi, Halep nâibi ve sultanın oğlu taşıyabilirdi.

BİBLİYOGRAFYA :

Eflâkî, *Menâkıbü'l-ârifin*, Ankara 1976, II, 754; Kalkaşendî, *Şubhu'l-a'sâ*, VI, 208; Makrîzî, *Histoire des sultans Mamlouks* (trc. Quatremère), Paris 1837-44, I, 3; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, VII, 100; X, 302-303; XIII, 103-104, 141; XIV, 30; XV, 11, 150; Halîl b. Şâhin, *Kitâbü Zübdeti keşfi'l-memâlik ve beyânî't-şuruk ve'l-mesâlik* (nşr. Paul Ravaisse), Paris 1894, s. 112; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 9, 59, 61, 65, 68, 76, 110, 124, 135, 140, 142; a.mlf., *Medhal*, s. 349, 352, 353, 401, 402, 458; a.mlf., *Kitâbeler II*, İstanbul 1348/1929, s. 195; M. C. Şehabeddin Tekindağ, *Berkuk Devrinde Memlûk Sultanlığı*, İstanbul 1961, s. 134; Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadî ve İctimaî Tarihi*, İstanbul 1974, I, 108, 164, 170, 185; "Emîrülkebir", *İA*, IV, 263; D. Ayalon, "al-Amîr al-Kabîr", *EI²* (İng.), I, 444.

ASRİ ÇUBUKÇU

el-EMİRÜ'İ-KEBİR el-HEMEDÂNİ

(bk. HEMEDÂNİ, el-Emîrû'l-Kebîr).